

פניני הרמק

יר"ל ע"י "קהילת הרמה" בירושלים עיה"ק תובב"א
שע"י יוצאי ישיבה הרמה דלונדון יצ"ו

הדלה"ג - 4:01 / צאת השבת [ר"ת] - 5:55

בנשיאות עט"ר מרן ראש הישיבה הגאון רבי אליקים שלעזינגער שליט"א

פניני רבינו:

ויהי מקץ שנתיים ימים וגו'. (מא. א.). עי' בית הלוי בענין מידת הבטחון באורך, ומתבאר מדבריו יסוד גדול, והוא שהשתדלותו של האדם תלוי בהשתדלותו, כלומר, כפי דרגת הבטחון של אדם שהוא מקבל על עצמו, כפי זה חובת ההשתדלות שלו, שאם האדם בוטח בה' בדרגה גבוהה, ואינו עוסק בפרנסתו כי אם שעה אחת ביום, הרי זה מספיק השתדלות בשבילו, ומי שלומד חצי היום ועוסק בפרנסה חצי היום, הרי זה גופא שלומד חצי היום, מספקי לו השתדלות של חצי היום, ואילו מי שעוד יותר בפחות דרגה, שעוסק בפרנסתו כל היום, הרי זה גופא חובת ההשתדלות שלו, והבן.

(משיעור חומש שנת תשנ"ט לפ"ק - כתבי תלמידים)

ויזכור יוסף את החלמות אשר חלם להם ויאמר אלהם מרגלים אתם. (מב. ט.). ידוע מה שהקשו הראשונים דלמה יוסף העלים עצמו מאביו השכול ולא הודיעו שהוא חי? ולא עוד אלא שהאריך את צערו גם אחר שבאו אחיו? ויש שפירשו שחשש לסכנה שיהרגוהו, וע"כ הוכרח קודם לברר שאמנם נתבטלה שנאתם אליו, ויש אומרים שחשש לביישם ומוטב שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין וכו', ומה שגרם עי"ז צער לאביו היה בזה שב ואל תעשה ווכל אלו לימודים נפלאים, אולם ברמב"ן תירץ שהיה יודע אמיתית חלומותיו והמתין לקיומן. וכבר תמהו על זה, וכי מחוייב היה לדאוג לקיום חלומותיו עד שמשום זה רשאי לעבור על מצות כיבוד אב? והנראה בזה עפ"י מש"כ במעשה רב בשם הגר"א ז"ל כי ענין עבירה שלמה היה שייך רק לפני מתן תורה, ביאור הדברים, כי קודם מתן תורה לא היה צוויים של תורה, אלא שהאבות ושבטי קה היו משיגים עניני תורה והכרחם בהשגת עצמן, וכמו שאמרו ז"ל מהיכן למד אברהם תורה, שהיו כליותיו יועצות, היינו שהיה מבין מדעתו הרחבה שכן צריך להתנהג לצורך קיומו של עולם ותכלית הבריאה, ולכן אם היו רואים שלהשגת התכלית המכוון ראוי לעשות עבירה היו מוכרחין לעשותם, וכעין שתי אחיות שנשא יעקב אבינו, או מעשה יהודה ותמר [משא"כ לאחר מתן תורה שניתנו צוויים, קיומן של הצוויים הוא קיומו של עולם, ואין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה'!, והוא שהיה יוסף מוכרח להשתדלות לקיומן של חלומותיו, כי כן ראה מכוון ורצוי לבנינו של עולם, והיה קודם מתן תורה.

(מתוך ספר בית אב על התורה ח"א)

ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי וכו' את האלהים אני ירא. (מב. יח.), מה שאמר יוסף שמפני שהוא ירא אלקים הוא חוזר בו מגזרתו להחזיק את כולם אלא רק שמעון יאסר והם ילכו לביתם, כי מלך ואדם נכבד שחוזר בו מדיבורו ואינו בוש, בהכח שהיראה דוחפתו לעשות כן, כי אילולי יראה מגדול ממנו למה הוא חוזר בו.

וכן ראיתי אצל גדולי ישראל האמיתיים, שמחמת יראת שמים חזרו בהם ממה שאמרו קודם, והוא שאמר יוסף שכיון שאת אלקים אני ירא, ע"כ אני חוזר.

(מתוך ספר בית אב על התורה ח"ב)

הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך נגנב מבית אדניך כסף או זהב. (מד. ח.), י"ל ביאור הטענה שענו השבטים ליוסף, שהלא מדרך הגנב להחביא את הגניבה, ואילו אצלנו נמצא הגביע ב'פי האמתחת', וע"כ שאין בינינו גנב [וע"ע בהעמק דבר].

(משיעור חומש שנת תשנ"ט לפ"ק – כתבי תלמידים)

ויקרעו שמלתם ויעמס איש על חמרו וישבו העירה. (מד. יג.), צ"ב קריעה זו למאי היתה? ונראה, כי מדרך האדם כאשר מקבל טובה מחבירו, קשה לו להיות כפוי טובה אח"כ, ולכן מאחר שהשבטים קיבלו שמלות מיוסף [כדאיתא לעיל (מג. לד.) לפי חלק מהמפרשים], היה קשה להם להתווכח עם יוסף ולהיות כפוי טובה, ולכן דבר ראשון קרעו את הבגדים, כדי ששוב לא יהנו ממתנותיו, ויהיו כפותים להכיר לו טובה.

(משיעור חומש שנת תשנ"ט לפ"ק – כתבי תלמידים)

* * *

פניני רבינו – בהלכה:

ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה ולא נמות וגו'. (מג. ח.), וברש"י: ולא נמות. ברעב, בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים ברעב אם לא נלך מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי ע"כ, הנה תחלה מיאן יעקב לשלוח את בנימין להציל את שמעון, שאין דוחים נפש מפני נפש, ואמר יהודה הניחו לזקן עד שתכלה הפת ויהיו כולם בסכנה, וזה שאמר יהודה עכשיו כולם בסכנה גם אנו גם בנימין, והסכים יעקב לשלוח, ויש לדון מזה אודות השאלה הידועה, שמי שהוא בסכנה שימות אם לא ינותח, והניתוח עצמו ג"כ סכנה ואפשר שיתרפא, שיש להניח את הודאי ולתפוש את הספק כפירש"י, אע"פ שיש כאן קום ועשה, וכן מצינו בהפטורת פ' מצורע שאמר המלך לשלוח רוכבי הסוסים שאמר הרי הם ככל בית ישראל שכולם וגם הם בסכנת מיתת רעב ואם ילכו אע"פ שנכנסים בסכנה של קום עשה, אפשר שננצל על ידם גם הם גם אנו.

(מתוך ספר בית אב על התורה ח"ב)

קול רבינו [מאמרי מוסר והשקפה]:

מאמר "איזהו גיבור"

[מתוך ספר בית אב שיחות – שייך גם לחנוכה. נאמר בליל ב' דחנוכה שנת תשכ"ח לפ"ק]

וכך הוא הנהגת הבורא ית' כבריא, שגבורי חוזק יד נמסרים בידי המושלים ברוחם. וזהו שאמרו במשנה "איזהו גבור" וכו'. כלום הגבור הפשוט איננו גבור, אלא ר"ל איזה גבור המנצח את הגבור, הוא המושל ברוחו. וזה שמבואר במדרש (פ"ט, ב) הפסוק וכל עצב יהיה מותר, כל דבר שנצטער יוסף עם אדונתו היה לו יתרון ממנה, ודבר שפתים אך למחסור זה שאמר לשר המשקים וזכרתני, נתוסף לו ב' שנים, ר"ל בשעה שהיה לו עצב עם אדונתו שמשל ביצרו, כבר נגזרה לו המלוכה, ולא היה צריך כלל להשתדלות הטבעית, וזהו שפרעה וכל גבוריו בע"כ רפה ידם לעומת יוסף, והוא המבואר בדברי חז"ל הקדושים, משלו נתנו לו, דודאי אין אדם נותן מתנה אלא לאוהבו, אבל מי שמוציאין את שלו מתחת יד חבירו עפ"י דין, אינו זקוק לרצונו כלל, ובע"כ נוטל שלו.

ויובן בזה הפסוק הנאמר אחר שנתן לו פרעה הכל והרכיבו במרכבתו, נאמר, אני פרעה, ובלעדיך לא ירים את ידו ואת רגלו ע"כ, ומה רצה בזה לומר, ונראה שפרעה עצמו עמד כמשתומם, הלא אני פרעה ואני שונא את יוסף ואיני רוצה לתת לו כלום, ובע"כ נתתי לו מלוכה כמו שנת'.

והנה זהו כוחם של החשמונאים, כידוע מדרכי המתיוונים שבנו משחקים וטיאטריונות, ונסיונות רבים לפתות את בני יהודא כמובא בספרים, ואלו שלא רצו להתפתות להם הרגו אותם במיתות משונות, וצריכים אנו לומר בע"כ שבני החשמונאים שעמדו להתקומם במלחמת השם, גם הם היו נתונים בפרטות בנסיונות והפיתויים האלה, אלא שגברו על יצרם להיות מושלים ברוחם, ואח"כ התקבצו למלחמה והיתה גבורתם גבורת מושלים ביצורם, ובכח זה נצחו המלחמה שנמסרו גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו', הגבורה הרוחנית נצחה הטבעית כי בע"כ של הגבורים הטבעיים והרבים והרשעים נכנעו תחת החלשים המעטים הצדיקים, בשם שנמסר פרעה וחילותיו בידיו של יוסף כי משלהם נתנו להם.

ויאמר פרעה ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים וגו'. (מא. מא.), ויפלא הלא ידוע גודל השנאה שהיה למצרים אל העברים, וכן הוא לשון הרמב"ן בפסוק ל"ח: "שהיה עברי והם שנואי נפש המצריים לא יאכלו מגעם ולא יתחברו עמהם כי טמאים הם אצלם" עכ"ל, ולא נשתנה זה גם אחר שכבר היה יוסף למלך להם, כמבואר שאכל על שולחן לבדו, ואיך זה נתבטל פרעה כ"כ לפניו, עד שנתן לו את כל המלכות.

ואמנם חז"ל גילו לנו סוד בזה בהנהגת הבריא, דאיתא במדרש (ג, ז) וז"ל: "ויאמר פרעה אל יוסף ויסר פרעה וגו' אמר רבן שמעון בן גמליאל יוסף משלו נתנו לו פיו שלא נשק בעברה ועל פיך ישק כל עמי גופו שלא נגע בעברה וילבש אתו בגדי שש צוארו שלא הרכין לעברה וישם רבד הזהב על צוארו ידיו שלא משמשו בעברה ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף רגליו שלא פסעו בעברה ייתון וירכבו על קרוכין וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו מחשבה שלא חשבה בעברה, תבא ותקרא חכמה ויקראו לפניו אברך אב בחכמה ורך בשנים אבל נבוכדנצר טפסר טפש בחכמה ושר בשנים" עכ"ל. פי' כי באמת פרעה מצדו ודעתו לא רצה לתת ליוסף כלום, ובעל כרחו שלא ברצונו מסר הכל ליוסף, כי יוסף הי' נוטל את שלו, וכאילו שניטלה הבחירה מפרעה.

כי ב' מיני גבורות הן בעולם, גבורה חיצונית, היא חוזק היד וכח הרבים וכלי זיין, ובגדר זה גבורים מנצחים חלשים ורבים מעטים, אבל יש סוג שני של גבור, כדאיתא במשנה אבות (פ"ד מ"א) איזהו גבור הכובש את יצרו, זוהי גבורה גדולה כשאדם גובר על יצרו, ומובא שם הפסוק טוב ארך אפים ומושל ברוחו מלוכד עיר, פי' הענין שזה גבור וזה גבור, וכששני הגבורים האלו לוחמים זה עם זה, הגבור של חוזק יד ולוכד עיר, עם הגבור של ארך אפים ומושל ברוח, זה האחרון מנצח את הראשון, כי גבורתו של מושל ביצרו הוא גבורה אמיתית פנימית.

כך הם הדברים, שיש לפני כל אחד ואחד נסיונות שונים מעכבים כחומה בצורה לפניו, עד שלפי הטבע אין מנוס לשבור חומה זו, גם בן ישיבה פעמים רבות עומדים לפניו בעיות וקשיים גדולים שלפי שכל אנושי אין שום פתרון שיוכל להשאר בעמלה של תורה, ובאמת מצד הגבורה הטבעית אין דרך, אבל יש גבורה פנימית מכח מושל ביצרו, שחומה זו נופלת לפניו וכלא היה, ומתגלה לפניו פתאום דרך המלך אשר לא שיער בנפשו כלל. אין זה מפני שנעלם היה ממנו פתרון הדברים מקודם, כי באמת לא היה דרך למוצא לעבור המחיצות, אלא ע"י שלחם עם יצרו ומשל בו, נלכדה העיר שהקב"ה מסר לידו הנצחון, והפיל החומה שלפניו, ומשלו נתנו לו.

וכידוע שאין נס נעשה לאדם, אלא מעין מה שזכה במעשיו, והוא נס חנוכה שמעט השמן שמדורך הטבע לא היה בכחו לידלק יותר מיום אחד, נעשה נס ודלק שמונה ימים, כי כאמור הרצון של החשמונאים היתה להתגבר על יצרם הטבעי, ועי"ז זכו לנס לפי דרכם, ונתבטל הטבע ודלק שמונה ימים, כי עפ"י טבע, האור הוא רוחני בלתי גבולי, אלא שהחומר שהאור נאחז בו הוא מוגבל, והם השמן והפתילה שבהעדרם נכבה האור, לא מפאת חסרון עצמות האור, ע"כ אדם שכח רוחו גבר על חמירותיו ותאוותיו, במדה כנגד מדה אין שום דבר חומרי מעכב ממנו לעשות אשר חפץ בבח רוחו, והוא גם נר חנוכה, כיון שהודלק ע"י חשמונאים שגבר רוחם על חומרם, גם אורם אינו תלוי עוד בשיעור הפתילה והשמן. והוא כח קיים לעולמים כנודע בהקדמת ים של שלמה, שנעשו לו כן, עיי"ש.

ובאמת שיש שני מהלכים בעוה"ז - לא רק עוה"ז ועוה"ב - אלא בעוה"ז גופא, כיתרון האור מן החושך כן יתרון החכמה מן הכסילות, סתם עולם, זה בחושך מהלך בגבולים טבעיים, ובמהלך טבעי של עולם הזה גבורה היא באמת במובנה המקובל, וגבור מנצח החלש. אלא שזהו במהלך חושך עוה"ז, אבל יש גם מהלך אור בעוה"ז, כמבואר במדרש כאן (פט, ג) על הפסוק "ראיתי כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני". כי אמנם סתם חיים המהלכים תחת השמש אין בהן יתרון, אבל יש גם הילד השני, הוא החי בכח תגבורת על היצר, וביתרון האור על החשך מנצח הוא את החיים בחינת למעלה מן השמש, והכובש את יצרו הוא הגבור, ולפניו גבורים יפולו ואת שלו הוא נוטל.

ועוד במדרש מאני של בשר ודם אנו יודעים אני של הקב"ה ממה שאמר פרעה אני פרעה היה לו ליוסף כל הכבוד הזה, לכשיבא אני של הקב"ה, אני עשיתי אני

אעשה וכו', ע"כ במדרש, פי' כמו שאמרנו בעוה"ז שהחומר יש לו חיים וכח וקיום, כן האני של פרעה חושב שהמלכות בידו, ומי הוא יוסף שיתן לו דבר, ובכל זאת יוסף נוטל את שלו, וכ"ש לעתיד לבא כשיתגלה אני של הקב"ה ומלא כל הארץ כבודו ויעבור החשך המכסה את ארץ, המדמה ממשות למראית עין, ויתברר שאני עשיתי, אני אעשה אסבול ואמלט, כי לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי, ומכ"ש שאז מי שגובר על יצרו יקח את שלו. והוא בהפטורה של שבת חנוכה שהראה לו יהושע שני הזיתים ואמר לו המלאך הלא ידעת, ואומר לא אדוני, ויען המלאך הדובר כי וכו' לא בחיל ולא בכח וכו', מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור וכו', ומבואר בספה"ק כי יהושע כה"ג הוא בחינת האיש העומד בנסיון בדור האחרון במשמרת הקודש, הוי אומר הוא הגובר על יצרו נגד הפתויים, הוא בעצמו אינו יודע כחו עד כמה, עד שהמלאך מעיד לו לאמר כי הוא הגבור אשר הר הגדול למישור לפניו.

ובזה יובן בזה מזמור אהבתי כי ישמע וגו' ובימי אקרא (תהלים פרק קטז), כי ימים הם גדר גבול טבע של עוה"ז, כי בעולם הרוחני הכל נצחי וקים לעולם נווה שאמרו אברך אב בחכמה רך בשנים (מדרש ז, ג), כי הרוח גבר בו על חומר, היפך מנבוכדנצר שהיה טפש בחכמה ושר בשנים], וזהו שקרא דוד המלך מתוך מיצר החומר ונסיונות, אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני - כל אלו נסיונות החיים הבאים לבטלנו מהעבודה האמיתית, ובשם ה' אקרא אנא ה' מלטה נפשי לשלימות הנפשית, עד שנאמר לו שובי נפשי למנוחיכי כי ה' גמל עליכי, לעמוד ולגבור על נסיונות וליקח את שלו, עד אשר התהלך לפני ה' בארצות החיים.

ובזה יבואר פסוק נפלא: האמנתי כי אדבר, אני עניתי מאוד, אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב, פי' האמנתי חשבתי כי עני ודל אני מאד, כי בעולם שכולו כח ועוצם יד, מה אני כי אדבר ואין כוחי אלא בפה בתורה ותפילה, ומה אני נגד ים הסוער סביבי שאוכל לעמוד בו, אני אמרתי בחפזי, הנה פתאום כשבא הזמן, כדאיתא במדרש בתחילת הפרשה (פט, א), קץ שם לחושך, הגיע זמן לצאת מבית האסורים, ועוד שם קץ שם לחושך שיצא מהיצה"ר, שהגיע זמן שהקב"ה רואה זכותו של אדם שלחם ביצרו ושם קץ לו ולחושך, ואז מבית האסורים יצא למלוך בחפזי, בחפזון יצא ממצרים, בשעה כזו בן רגע יצא מחושך לאור ליקח את שלו אז - אמר דוד - אמרתי בחפזי בעת החפזון זה, כל אדם כוזב, אז ידעתי כי מה שמדמים כח ועוצם יד בשר ודם, כוזב הוא, כחלום יעוף ודמיון עובר, ואז ישיר ויאמר: מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, ע"כ.